

ΠΛΑΤΩΝ, ΤΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ ΤΟΥ ΓΥΓΗ

Ο Πλάτωνας, στο Β' βιβλίο της «Πολιτείας» του και με το στόμα του Γλαύκωνα, επινοεί ένα μύθο.

Ένας βοσκός του βασιλιά της Λυδίας ονόματι Γύγης βρίσκει τυχαία ένα μαγικό δακτυλίδι μετά από δύο καταστρεπτικά φυσικά φαινόμενα. Την ώρα που έβοσκε τα πρόβατα του άρχοντά του, έπιασε φοβερή καταιγίδα και έγινε τόσο δυνατός σεισμός, ώστε άνοιξε η γη κάτω απ' τα πόδια του. Κατέβηκε στο χάσμα που δημιουργήθηκε και εκεί μέσα στα σπλάχνα της γης, είδε ένα μεγάλο χάλκινο κούφιο άλογο. Από κάποια ανοίγματα στα πλευρά του κοίταξε μέσα του και διαπίστωσε ότι εκεί ήταν ξαπλωμένος ένας νεκρός με διαστάσεις σχεδόν γιγαντιαίες. Και το σημαντικότερο, φορούσε στο χέρι του ένα χρυσό δακτυλίδι. Όταν ανέβηκε στην επιφάνεια διαπίστωσε ότι το εύρημά του είχε μία αξιοπερίεργη μαγική δυνατότητα. Περιστρέφοντας την πέτρα του («σφενδόνη» την ονομάζει ο Πλάτωνας) προς το εσωτερικό της παλάμης του, γινόταν αόρατος και εμφανιζόταν πάλι, γυρίζοντας το δακτυλίδι προς την αντίστροφη φορά.

Ο ταπεινός βοσκός είχε λοιπόν στα χέρια του ένα τεράστιο όπλο. Μπορούσε να κάνει οτιδήποτε επιθυμούσε, χωρίς να γίνεται αντιληπτός και κυρίως, χωρίς να τιμωρείται ή έστω να επιπλήττεται. Έγινε από τη μια στιγμή στην άλλη φορέας μιας τουλάχιστον παράδοξης και απρόσμενης δύναμης, η οποία μπορούσε να λειτουργήσει προς όφελός του, πάντα όμως υπό το βάρος μιας έστω και λανθάνουσας αδικίας, που μπορούσε να φτάσει κι ως το έγκλημα. Και πραγματικά έτσι έγινε. Ο ασήμαντος μέχρι τότε Γύγης έγινε εραστής της βασίλισσας και με τη βοήθειά της σκότωσε τον αφέντη του και πήρε ο ίδιος την εξουσία. Κατέλαβε λοιπόν μια θέση που του χάρισε η δύναμη ενός χρυσού κρίκου, χωρίς να υπολογίσει τα αθέμιτα μέσα που χρησιμοποίησε, αλλά με μοναδικά κίνητρα - συνηθισμένα στην ανθρώπινη φύση -τη δόξα και τον πλούτο.

Ο Γλαύκωνας, που διηγείται τη φανταστική αυτή ιστορία, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι είναι στη φύση του ανθρώπου να αδικεί, όταν μάλιστα ξέρει εκ των προτέρων ότι δε θα υποστεί τις συνέπειες της αδικίας του. Και αυτό γιατί ο κοινός νους λέει ότι η δικαιοσύνη δεν είναι τελικά ένα αγαθό στη ζωή μας, αφού η εφαρμογή της προσκρούει στο προσωπικό μας συμφέρον. Για όλους μας λοιπόν το βασανιστικό ερώτημα «αδικείν η αδικείσθαι;» γίνεται πολύ απλό. Και η απάντηση στη συνειδησή μας δεν είναι τουλάχιστον μία ανώδυνη ουδετερότητα, αλλά μία συνειδητή επιλογή συμφέροντος: «αδικείν» και μάλιστα αν είναι δυνατόν ατιμώρητα.

Ένα δακτυλίδι λοιπόν έγινε η αιτία να διαφθαρεί ένας απονήρευτος βοσκός και να περάσει από το φως του ενάρετου στη σκιά του εγκληματία. Διαπράχθηκε μια αμαρτία που ο Πλάτωνας ονομάζει αδικία, δηλαδή άρση της δικαιοσύνης.

Ο άνθρωπος λοιπόν καλείται να αλλάξει νοοτροπία να παλέψει με το κακό να θεαθεί το φως δηλαδή το ωραίο, το δίκαιο, το αρμονικό, το αληθινό και τούτο γίνεται με ένα και μόνο όπλο σύμφωνα με τον Πλάτωνα, ένα όπλο ανίκητο ακόμα και σήμερα: Την Ολοκληρωμένη Παιδεία.

Θα ήθελες να κλέψεις αυτόν τον δίσκο ή αυτό το ρούχο από ένα μαγαζί... Σε κοιτάζει όμως ένας φύλακας ή μπορεί να υπάρχει σύστημα ηλεκτρονικής παρακολούθησης ή απλώς φοβάσαι μήπως σε πιάσουν, σε τιμωρήσουν, σε καταδικάσουν... Αυτό βέβαια δεν είναι τιμιότητα, είναι υπολογισμός. Αυτό δεν είναι ηθική, είναι προφύλαξη. Ο φόβος του χωροφύλακα είναι το αντίθετο της αρετής ή είναι αρετή μόνο από προνοητικότητα.

Η ηθική αρχίζει για τον καθέναν πάντα από εκεί όπου καμιά τιμωρία δεν είναι δυνατή, από εκεί όπου καμιά καταστολή δεν είναι αποτελεσματική. Φαντάσου ότι έχεις το δακτυλίδι που αναφέρει ο Πλάτων, το περίφημο δακτυλίδι του Γύγη, που θα σε έκανε αόρατο κατά βούληση... Ο Γύγης, που τον θεωρούσαν ως τότε έντιμο, δεν μπόρεσε να αντισταθεί στους πειρασμούς: επωφελήθηκε από τις μαγικές δυνάμεις του, για να μπει στο ανάκτορο, να αποπλανήσει τη βασίλισσα, να δολοφονήσει τον βασιλιά, να πάρει ο ίδιος την εξουσία, να την ασκήσει προς ίδιον όφελος. Θα ήταν άραγε αρκετό να μπορεί κανείς να γίνεται αόρατος, για να εξαφανίζεται κάθε απαγόρευση και να μην υπάρχει πια από τον καθέναν παρά το κινήγι της εγωιστικής του ευχαρίστησης ή του εγωιστικού του συμφέροντος; Ο Πλάτων βέβαια είναι πεπεισμένος για το αντίθετο.

Ποια μπορεί να είναι η σημασία του χαρακτήρα για την επίτευξη της ορθότητας της πράξης; Ποιος είναι ο ρόλος των ηθικών αρετών;

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. "Πρέπει να διατηρείς το μέτρο ανάμεσα στη δίψα και στο μεθύσι".
(Θέογνης, στ. 839)

2. "Φρόντιζε την υγεία σου και κράτα το μέτρο στο ποτό, στο φαγητό και στον αθλητισμό".
(Πυθαγόρας, Χρυσά έπη, στ. 32)

3. "Αλλά και μια φύση άμουση και αφιλόκαλη πού αλλού θα πούμε πως τραβά φυσικά παρά στην ασυμμετρία; –Πού αλλού βέβαια; –Νομίζεις όμως πως η αλήθεια έχει περισσότερη σχέση με τη συμμετρία ή την ασυμμετρία; –Με τη συμμετρία. –Πρέπει λοιπόν, εκτός από τα άλλα, να ζητούμε μια διάνοια προικισμένη από τη φύση έτσι, που να αγαπά τη συμμετρία και τη χάρη και που η έμφυτη προδιάθεσή της θα την οδηγήσει

εύκολα προς το καθεαυτό ον; – Πώς όχι;"
(Πλάτων, Πολιτεία, 486d-487a, μτφρ. I.N. Γρουπάρης)

4. "Η αρετή έχει ως στόχο της το μέσον. Μιλώ, φυσικά, για την ηθική αρετή, η οποία και αναφέρεται στα πάθη και στις πράξεις: σ' αυτά υπάρχει υπερβολή, έλλειψη και το μέσον. Παραδείγματος χάριν, μπορεί κανείς να φοβηθεί, να δείξει θάρρος, να επιθυμήσει, να οργιστεί, να σπλαχνιστεί, γενικά να νιώσει ευχαρίστηση ή δυσαρέσκεια σε μεγαλύτερο ή σε μικρότερο βαθμό, ούτε όμως το ένα από τα δύο αυτά ούτε το άλλο είναι καλό να τα αισθανθεί κανείς όλα αυτά τη στιγμή που πρέπει, εν σχέσει με τα πράγματα που πρέπει, εν σχέσει με τους ανθρώπους που πρέπει, για τον λόγο που πρέπει και με τον τρόπο που πρέπει, αυτό είναι το μέσον και το άριστο, πράγμα που έχει σχέση με την αρετή. Παρόμοια και στις πράξεις υπάρχει υπερβολή, έλλειψη και το μέσον. Η αρετή λοιπόν αναφέρεται στα πάθη και στις πράξεις^ σ' αυτά η υπερβολή αποτελεί λάθος και ψέγεται, το ίδιο και η έλλειψη, ενώ το μέσον επαινείται, και είναι το ορθό φυσικά^ τα δύο αυτά (ο έπαινος και η επίτευξη του ορθού) πάνε μαζί με την αρετή. Η αρετή λοιπόν είναι μεσότητα, καθώς έχει για στόχο της το μέσον".
(Αριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β5)

Σημείωση: Η θεωρία της αριστοτελικής μεσότητας δεν αποδεικνύεται ικανή να μας βοηθήσει σε διλήμματα που δεν επιλύονται με την επιλογή της μέσης οδού, γιατί αυτή δεν υπάρχει πάντα. Στις περιπτώσεις που έχουμε να επιλέξουμε τη μία ή την άλλη δυνατότητα, "όταν έρχεται η στιγμή που θα αποφασίσεις με ποιον θα πας και ποιον θ' αφήσεις", που λέει ο Δ. Σαββόπουλος, τότε η απόφαση βαραίνει τους ώμους του καθένα μας και, όπως θα έλεγε ο Σαρτρ, "είμαστε καταδικασμένοι να είμαστε ελεύθεροι".

(Αρχές φιλοσοφίας Β τάξη - Βιβλίο καθηγητή - σελ. 85-6)